

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

2/2025

ročník/volume 35

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 2

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 23 – 43

Dátum vydania/Publication date: 15. apríl 2025/April 15, 2025

Branislav ŠPROCHA

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, v. v. i.

INFOSTAT – Výskumné demografické centrum

NIEKTORÉ ASPEKTY DIFERENČNEJ ANALÝZY SOBÁŠNEHO SPRÁVANIA NA SLOVENSKU¹

SOME ASPECTS OF DIFFERENTIAL ANALYSIS OF MARITAL BEHAVIOR IN SLOVAKIA

ABSTRAKT

Na proces vstupu do manželstva môže pôsobiť celý rad externých faktorov. Z pohľadu populačných štruktúr sú najčastejšie intenzita a časovanie sobášnosti analyzované v prepojení s vekom a pohlavím snúbencov. K nemenej dôležitým faktorom, ktoré môžu ovplyvňovať, kedy a v akej intenzite do manželstva osoby vstupujú, sa zaraďuje vzdelanie, ekonomický status, ale aj etnicita, náboženské vyznanie či miesto a charakter bytových podmienok. Takto podrobné diferenčné analýzy sú však menej časté a výnimkou nie je ani Slovensko. Unikátna možnosť prepojenia záznamov o osobách vstupujúcich do manželstva v roku 2021 s výsledkami Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 vytvorili jedinečnú dátovú základňu na špecifickú diferenčnú analýzu. Cieľom príspevku je odpovedať na otázku, či vzdelanie, materinský jazyk, náboženské vyznanie, súčasný ekonomický status, ako aj vybrané bytové podmienky vplyvajú na intenzitu a časovanie procesu sobášnosti na Slovensku.

ABSTRACT

Several external factors can affect the process of entering into marriage. From the perspective of population structures, the intensity and timing of marriage are most often analysed in connection with the age and gender of the engaged couple. No less important factors that can influence when and with what intensity people enter into marriage include education, economic status, ethnicity, religious belief, or the location and quality of housing conditions. However, such detailed differential analyses are less frequent, and Slovakia is no exception. The unique possibility of linking records of people entering into marriage in 2021 with the results of the 2021 Population and Housing Census created a unique database for a specific differential analysis. Therefore, the paper aims to answer whether education, mother tongue, religious belief, current economic status, and selected housing conditions influence the intensity and timing of the marriage process in Slovakia.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ

sobášnosť, náboženské vyznanie, súčasný ekonomický status, vzdelanie, materinský jazyk, bytové podmienky, Slovensko

KEY WORDS

nuptiality, religious belief, current economic activity, education, mother tongue, housing conditions, Slovakia

¹Príspevok je výsledkom projektu VEGA 2/0064/23 Časové a priestorové zmeny rodinných domácností na Slovensku a ich možné faktory a APVV-23-0062 Depopulácia a destabilizácia? Prognózy a simulácie demografického vývoja SR do konca 21. storočia a modelovanie jeho vybraných dopadov.

1. ÚVOD

Proces rodinného správania a s ním spojená sobášnosť prešli v posledných troch desaťročiach na Slovensku významnými premenami. Ku kľúčovým patrili predovšetkým prepád a stabilizácia sobášnosti na pomerne nízkej úrovni a s tým spojené odkladanie (a pravdepodobne v menšej miere aj odmietanie) vstupu do prvého manželstva (Ivančíková & Podmanická et al., 2023; Vaňo et al., 2001; Šprocha, 2016; Šprocha & Tišliar, 2018; Šprocha et al., 2022). S tým sú spojené významné zmeny v rodinnej štruktúre, charaktere domácností, čo sa významnou mierou odzrkadľuje aj na demografickej reprodukcii. Sme svedkami predlžovania obdobia súžitia mladých ľudí v domácnostiach svojich rodičov, odkladania rezidenčnej samostatnosti, posunu materského štartu, ako aj znížených šancí na narodenie druhého a prípadne ďalšieho dieťaťa. To vo väčšej či menšej miere je podmienené aj spomínanými zmenami v sobášnom správaní. Tieto zmeny pritom boli pozorované nielen na národnej, ale aj regionálnej (okresnej, krajskej) úrovni (Bleha et al., 2014; Jurčová & Mészáros, et al., 2009; Šprocha et al., 2019). Identifikované pritom bolo pretrvávajúce viacerých priestorových rozdielov, a to nielen v intenzite, ale aj časovaní manželského štartu. Okrem priestorových rozdielov a niektorých analýz pracujúcich so vzdelaním sa ďalším potenciálnym diferenčným faktorom venuje na Slovensku len minimálna pozornosť. V súlade s výsledkami niektorých zahraničných výskumov pritom môžeme predpokladať, že rodinné správanie a s ním spojený vstup do manželstva budú aj v slovenskom prostredí ovplyvňované celým komplexom ďalších externých faktorov. Už tradične sa v zahraničnej literatúre skúmajú prepojenia napríklad s národnosťou, resp. etnicitou (bližšie napr. Raley & Sweeney, 2009; Raley et al., 2004), náboženským vyznaním a normami spojenými s rodinou a manželstvom (Liefbroer & Rijken, 2019; Rijken & Liefbroer, 2016), dosiahnutým vzdelaním (Liefbroer & Corijn, 1999; Zeman, 2007), socioekonomickým pozadím či bytovými podmienkami (Eriksen, 2010; Grinstein-Weiss et al., 2014; Hu & Wang, 2020; Schoen et al., 2009). Na Slovensku sa pozornosť zatiaľ venovala v podstate len dosiahnutému vzdelaniu. Staršia analýza Šprochu a Potančokovej (2010), ako aj novšia komplexnejšia práca Šprochu a Tišliara (2019) pritom potvrdili, že muži i ženy s vysokoškolským vzdelaním vstupujú do manželstva síce v priemere najneskôr, ale ich intenzita sobášnosti je najvyššia. Celkom opačný jav bol pozorovaný u osôb so základným a stredoškolským vzdelaním bez maturity. Tieto osoby síce uzatvárali manželské zväzky v priemere v mladšom veku, ale z pohľadu intenzity sobášnosti výraznejšie zaostávali za mužmi a ženami s vyšším vzdelaním. Niektoré ďalšie čiastkové analýzy (napr. Ivančíková & Podmanická et al., 2023) nepriamo naznačujú, že dôležitými diferenčnými faktormi by mohlo na Slovensku byť aj náboženské vyznanie či socioekonomický status. Dôvodom, prečo nebol doteraz proces sobášnosti analyzovaný z hľadiska týchto premenných, spočíva predovšetkým v nedostupnosti takto koncipovaných údajov. Tie sa na Slovensku explicitne v rámci Obyv 1-12 Hlásenia o uzavretí manželstva nezisťujú. Prepojenie záznamov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021 (SODB 2021) a Hlásenia cez rodné číslo však umožnilo výrazne rozšíriť analytické možnosti. Vďaka tejto procedúre bolo možné k jednotlivým záznamom, resp. osobám vstupujúcim do manželstva v roku 2021 získať niektoré ďalšie štrukturálne premenné zistené v rámci SODB 2021.

Cieľom predloženého príspevku je analýza intenzity a časovania sobášnosti mužov a žien na Slovensku v prepojení na vybrané potenciálne diferenčné faktory, ktoré neboli doposiaľ analyzované alebo nebola možná ich taká podrobná klasifikácia. Konkrétne sa snažíme o identifikáciu rozdielov v intenzite a časovaní (priemernom

veku) sobášnosti podľa podrobnej klasifikácie najvyššieho dosiahnutého vzdelania, súčasnej ekonomickej aktivity, materinského jazyka, náboženského vyznania či vybraných bytových charakteristík snúbencov vstupujúcich v roku 2021 na Slovensku do manželstva.

V kontexte už známych poznatkov z predchádzajúcich analýz alebo zistení zo zahraničia predpokladáme skorší vstup do manželstva u osôb s nižším vzdelaním, nezamestnaných a osôb v domácnosti, mužov a žien s rómskym materinským jazykom, veriacich či snúbencov žijúcich v horších bytových podmienkach. S tým by však mala byť celková sobášnosť prepojená len čiastočne. Predpokladáme, že osoby s nižším socioekonomickým kapitálom pochádzajúce z horších bytových podmienok nebudú na sobášnom trhu najvyhľadávanejšími a častejšie budú voliť aj neformálne párové spolužitia. Preto sa dá očakávať, že sobášnosť osôb s nízkym vzdelaním, nezamestnaných, dôchodcov alebo osôb s iným ako slovenským materinským jazykom bude nižšia. Rovnako nižšiu sobášnosť predpokladáme aj u mužov a žien žijúcich v obydliach nižšej kvalitatívnej úrovne.

2. ZDROJE ÚDAJOV A METODIKA

V práci využívame dva základné zdroje údajov. Prvým sú výsledky SODB 2021. Druhý predstavujú údaje získané z vyčerpávajúceho zisťovania realizovaného každoročne Slovenským štatistickým úradom Slovenskej republiky (ďalej ŠÚSR) v rámci rady Obyv 1-12 *Hlásenie o uzavretí manželstva* (ďalej Obyv 1-12).

SODB 2021 vyčerpávajúcou metódou prinieslo údaje o stave spoločnosti Slovenska, o jej demografických, sociálno-ekonomických a kultúrnych štruktúrach, ako aj údaje o bývaní a domácnostiach. Išlo o prvé elektronické a integrované sčítanie v histórii Slovenska. Aj vďaka tomu sa dá predpokladať, že miera neodpovedí, resp. absencia údajov u niektorých štrukturálnych premenných bola veľmi nízka. V prípade demografických štruktúr sa podiel nezistených pohyboval v rozmedzí od 2 % (súčasná ekonomická aktivita) po približne 6,5 % (náboženské vyznanie). Z hľadiska analyzovaných charakteristík domového a bytového fondu bolo zastúpenie nezistených ešte nižšie, keďže ani v jednom prípade neprekročilo hranicu 2 %.

Existencia rodného čísla osôb ako jedinečného identifikátora v oboch zdrojoch údajov umožnila ich vzájomné prepojenie. Vďaka tomu bolo možné pripojiť osobám vstupujúcim do manželstva niektoré ich štrukturálne ukazovatele (napr. náboženské vyznanie, súčasná ekonomická aktivita, materinský jazyk), ako aj charakteristiky domov a bytov, v ktorých na začiatku roka 2021 (k rozhodujúcemu okamihu sčítania) žili. Prepojením oboch zdrojov sme tak získali výslednú databázu záznamov o osobách uzatvárajúcich manželský zväzok v roku 2021 na Slovensku, ktorá obsahovala nielen údaje zisťované priamo v hlásení Obyv 2-12, ale aj ďalšie premenné za osoby, ako aj charakteristiku ich domových a bytových podmienok na začiatku kalendárneho roka. Keďže niektoré premenné sa zisťujú v oboch zdrojoch (napr. vek, pohlavie, národnosť, vzdelanie), bolo potrebné rozhodnúť, ktorý bude braný pre potreby analýzy ako referenčný. Pri veku, pohlaví a rodinnom stave sme za referenčný zdroj použili zistené položky v rámci hlásenia Obyv 1-12. Dôvodom je skutočnosť, že medzi referenčným dátumom sčítania a dátumom sobáša mohlo dôjsť k zmene rodinného stavu, ale predovšetkým k ostarnutiu osoby vstupujúcej do manželstva o jeden dokončený rok veku. Ostatné diferenčné premenné preberáme tak, ako boli zistené v rámci SODB 2021. Uvedená voľba má však tiež jeden

potenciálny nedostatok. Tým je apriórny predpoklad, že medzi sčítaním a sobášom nedošlo k zmene vybraných znakov, teda štruktúra zistená v cenze sa do uzavretia manželstva nezmenila. Vzhľadom na nemožnosť analyzovať väčšinu z použitých populačných znakov a časový odstup v rozsahu maximálne jedného kalendárneho roka sa domnievame, že uvedený nedostatok získané výsledky výraznejšie nemohol ovplyvniť.

V druhej fáze sme získanú databázu podrobili vnútornej analýze. Zistená miera prepojenosti záznamov z Hlásenia Obyv 1-12 so záznamami z SODB 2021 sa u mužov pohybovala na úrovni približne 93 % a u žien dokonca prekročila úroveň 96 %. Keďže ide v drvivej väčšine o osoby cudzej štátnej príslušnosti, ktoré nemali trvalý pobyt na Slovensku, ich vylúčenie z ďalšej analýzy nepredstavuje žiadny problém z hľadiska kvality získaných výsledkov. Jednak je to relatívne malý počet a podiel udalostí a súčasne je našou snahou analýza sobášnosti osôb žijúcich na Slovensku (s trvalým pobytom).

Na samotnú analýzu sme z SODB 2021 vybrali také premenné, ktoré sa v zahraničnej literatúre vnímajú ako potenciálne faktory rodinného, resp. sobášneho správania a ktoré nie je možné získať v rámci Hlásenia Obyv 1-12, resp. nie v takej podrobnej štruktúre (vzdelanie). Súčasne však malo ísť o premenné, ktoré sa zisťujú u všetkých osôb starších ako 16 rokov. Z ďalšej analýzy tak boli vylúčené niektoré znaky, ktoré sa v Obyv 1-12 bežne zisťujú (národnosť, rodinný stav, štátna príslušnosť) alebo ktoré sú previazané len s určitou skupinou osôb. Išlo napríklad o zamestnanie, triedu ekonomickej činnosti, dochádzku do škôl, dochádzku do zamestnania.

Výslednou skupinou analyzovaných štrukturálnych premenných o osobách vstupujúcich do manželstva na Slovensku v roku 2021 boli:

1. počet živonarodených detí,
2. materinský jazyk,
3. náboženské vyznanie,
4. súčasná ekonomická aktivita.

Okrem štrukturálnych znakov osôb prepojenie Hlásení Obyv 1-12 s SODB 2021 poskytl možnosť analyzovať aj proces rodinného a sobášneho správania s charakterom a celkovo kvalitou obydľia, v ktorom na začiatku roka 2021 snúbenci žili. Z údajov o domovom fonde išlo konkrétne o:

5. typ domu,
6. obdobie výstavby domu,
7. typ vodovodnej prípojky,
8. typ kanalizačného systému,
9. plynovú prípojku.

Ako potenciálne diferenčné faktory boli testované tiež zisťované údaje o byte:

10. počet obytných miestností,
11. počet obytných miestností na 1 osobu,
12. zásobovanie vodou,
13. splachovací záchod,
14. kúpeľňa.

Z hľadiska metodického prístupu sa konštruované indikátory intenzity opierajú o výpočet tzv. čistých mier. Tie dávajú do pomeru počty sobášov zvlášť mužov a žien s určitým diferenčným znakom alebo charakterom obydla v určitom veku k celkovej populácii žijúcej mimo manželského zväzku s daným znakom, resp. charakterom obydla a vekom. Patria sem napríklad ženy vstupujúce do manželstva rozdelené do náboženských skupín, resp. bez vyznania podľa veku v roku 2021 k počtu nevydatých žien príslušných náboženských skupín, resp. bez vyznania a veku. Všeobecné čisté miery sobášnosti sme konštruovali pre vek 16 a viac rokov zvlášť pre mužov a zvlášť pre ženy prostredníctvom nasledujúceho základného vzťahu:

$$včm^z = \frac{S_{16+}^z}{P_{16+}^{z, \text{mimo manželstva}}} \quad (1)$$

$včm^z$ je všeobecná čistá miera sobášnosti (mužov alebo žien) s diferenčným znakom, resp. charakterom obydla (z),

S_{16+}^z je počet sobášov (mužov alebo žien) v roku 2021 s diferenčným znakom, resp. charakterom obydla (z),

$P_{16+}^{z, \text{mimo manželstva}}$ je počet neženatých a nevydatých (slobodní, rozvedení, ovdovení) vo veku 16 a viac rokov s diferenčným znakom, resp. charakterom obydla (z).

Priemerný vek pri sobáši bol konštruovaný z príslušných triedení demografických udalostí ako vážený aritmetický priemer, a to nasledujúcim vzťahom:

$$PV^z = \frac{\sum_{x=16}^{\omega-1} (x + 0,5) \cdot S_x^z}{\sum_{x=16}^{\omega-1} S_x^z} \quad (2)$$

PV^z je priemerný vek pri sobáši mužov alebo žien v roku 2021 s diferenčným znakom, resp. charakterom obydla (z),

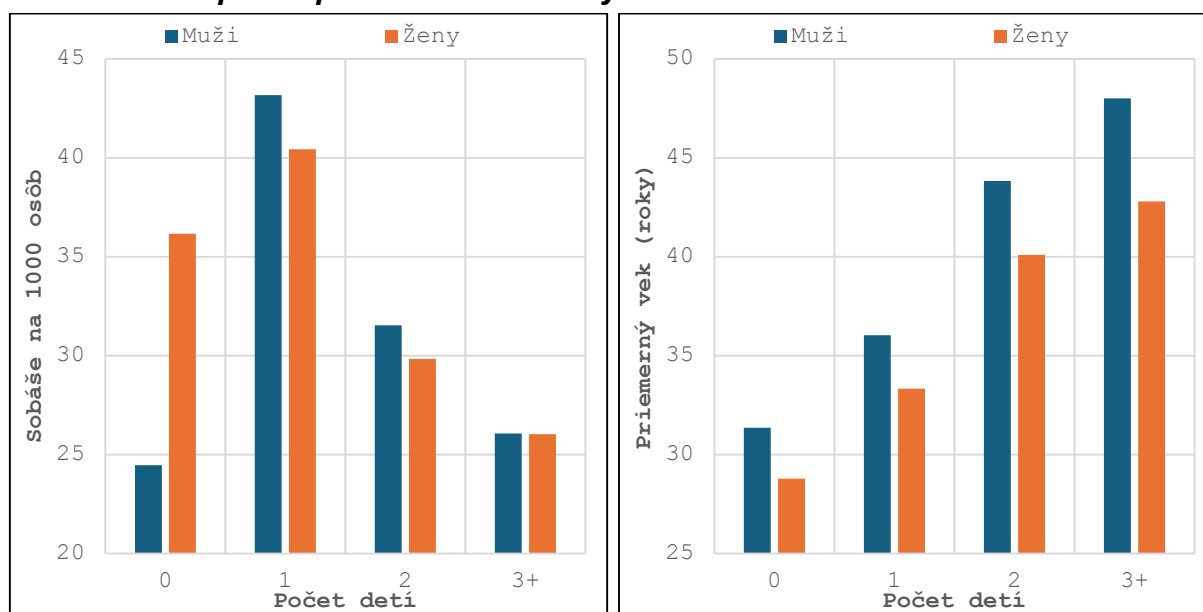
S_x^z je počet sobášov (mužov alebo žien) v roku 2021 s diferenčným znakom, resp. charakterom obydla (z),

ω je najvyšší vek, v ktorom žiadna osoba na Slovensku v roku 20210 nevstúpila do manželstva.

3. DIFERENČNÁ ANALÝZA SOBÁŠNOSTI

Najvyššia intenzita vstupov do manželstva bola pozorovaná v mužskej populácii u osôb, ktoré sa už minimálne raz stali otcami. Išlo najmä o mužov s jedným a s určitým odstupom s dvomi deťmi. Súvisieť to môže s ich neskorším manželským štartom, ako aj častejším vstupom do manželstva po rozpade predchádzajúceho zväzku. U žien je situácia podobná len pri osobách s jedným dieťaťom (graf č. 1). Dá sa predpokladať, že práve po narodení prvého dieťaťa dochádza vo zvýšenej miere k legitimizácii párového súžitia. Druhou skupinou s nadpriemernou intenzitou sobášnosti sú bezdetné osoby. S výrazným odstupom za nimi nasledovali ženy s dvomi a tromi a viac deťmi. Z hľadiska časovania sobášov platí u oboch pohlaví logický vekový gradient. Najskôr vstupujú do manželstva bezdetní a s každým ďalším dieťaťom sa priemerný vek zvyšuje (graf č. 2).

Graf č. 1 a 2: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien podľa počtu živonarodených detí na Slovensku v roku 2021

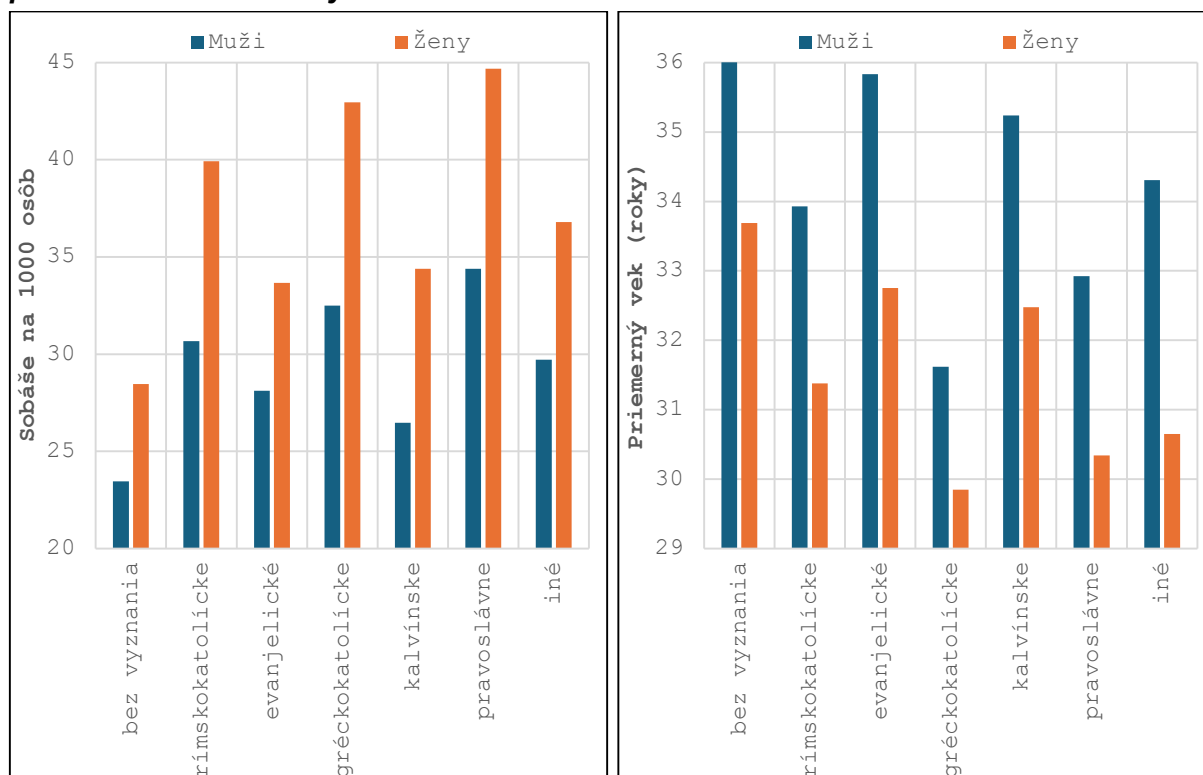

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Najnižšiu intenzitu vstupov do manželstva u oboch pohlaví v roku 2021 bolo možné identifikovať u osôb bez vyznania. Nízku sobášnosť dosahovali tiež muži a ženy hlásiaci sa ku kalvínskemu alebo evanjelickému vierovyznaniu. Jednoznačne najvyššiu intenzitu vstupov do manželstva nachádzame medzi osobami pravoslávneho vierovyznania. S určitým odstupom za nimi nasledovali osoby s gréckokatolíckym vierovyznaním (graf č. 3).

Práve v týchto dvoch náboženských skupinách identifikujeme aj najnižší priemerný vek pri sobáši (graf č. 4). Celkom opačná situácia bola u osôb bez vyznania. Pomerne neskoro do manželstva vstupujú aj osoby s evanjelickým a kalvínskym vierovyznaním. Získané výsledky tak tiež naznačujú, že čím neskorší vek pri sobáši, tým z pohľadu náboženského vyznania platí aj celkovo nižšia sobášnosť.

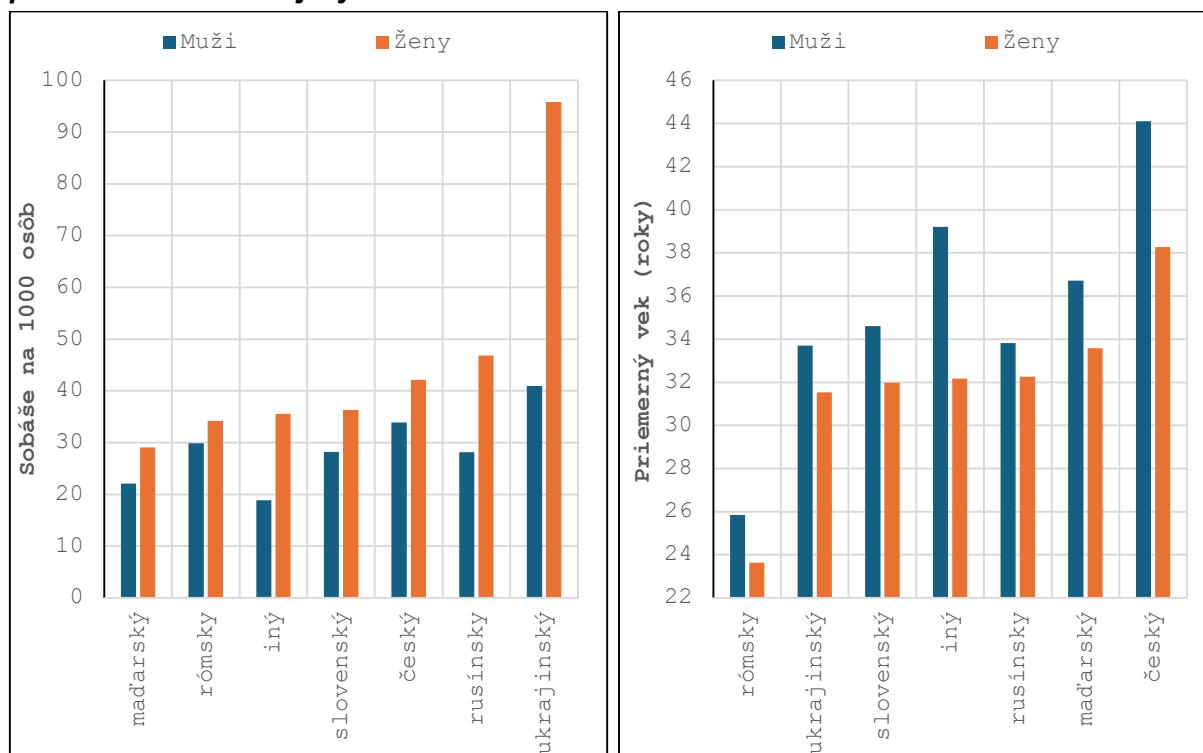
Graf č. 3 a 4: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien podľa náboženského vyznania na Slovensku v roku 2021

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Rozdiely v sobášnosti podľa materinského jazyka neboli v roku 2021 medzi najpočetnejšími skupinami (slovenská, maďarská, rómska) výrazné. Nižšou úrovňou sa vyznačovali najmä osoby deklarujúce maďarský a rómsky materinský jazyk (graf č. 5). Ak do analýzy pridáme aj menej početné skupiny (český, rusínsky a ukrajinský), potom môžeme vidieť, že najvyššiu intenzitu vstupov do manželstva dosahovali u oboch pohlaví (a najmä u žien) osoby ukrajinského materinského jazyka. Zaujímavosťou pritom je, že tieto osoby sa u oboch pohlaví tiež vyznačovali nízkym priemerným vekom pri sobáši. Vyššiu sobášnosť sme pozorovali aj v ďalších menej početných skupinách, a to u osôb s českým a rusínskym jazykom. Aj v tomto prípade však platí opatrnosť vzhľadom na možnosť potenciálnej štatistickej chyby v dôsledku menšej početnosti udalostí.

Z pohľadu časovania vstupov do manželstva platilo, že najnižší priemerný vek bolo možné identifikovať u mužov i žien s rómskym materinským jazykom (graf č. 6). Druhým v poradí boli spomínané osoby s ukrajinským materinským jazykom. Celkovo v priemere najstarší boli snúbenci s českým jazykom. V ženskej časti populácie boli staršie aj nevesty deklarujúce maďarský materinský jazyk.

Graf č. 5 a 6: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien podľa materinského jazyka na Slovensku v roku 2021

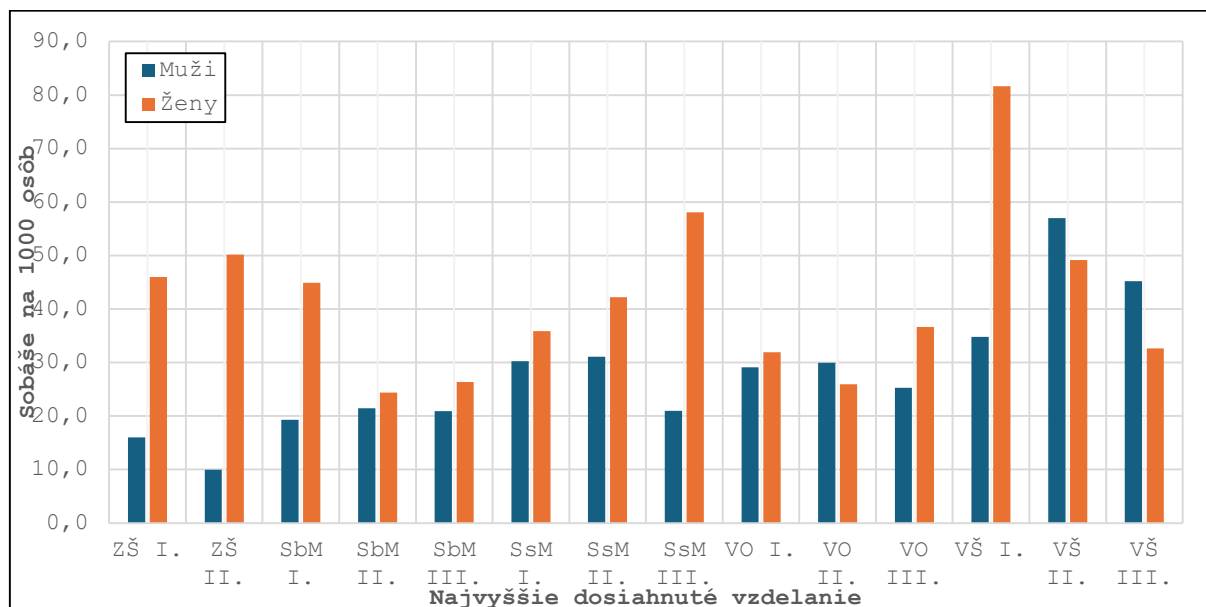
Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Veľmi dôležitým diferenčným znakom z hľadiska procesu sobášnosti sa na Slovensku dlhodobo ukazuje aj najvyššie dosiahnuté vzdelanie. Získané výsledky potvrdili, že u mužov veľmi nízku intenzitu vstupov do manželstva majú najmä osoby s veľmi nízkym vzdelaním (graf č. 7). Išlo najmä o mužov s 1. a 2. stupňom základnej školy. Len o niečo vyššiu úroveň dosahovali absolventi stredných škôl bez maturity (bez výučného listu, s výučným listom alebo s vysvedčením o záverečnej skúške). Pri osobách s úplným stredoškolským vzdelaním alebo vyšším odborným vzdelaním síce platilo, že ich sobášnosť bola o niečo vyššia, ale neplatilo to pre všetky podskupiny. Zaujímavosťou je, že nižšiu všeobecnú sobášnosť pozorujeme u mužov so všeobecným stredoškolským vzdelaním a čiastočne aj vyšším odborným s absolventskou skúškou či diplomom. Dosiahnutím vysokoškolského vzdelania sa u mužov situácia výrazne mení. Najmä v prípade osôb s druhým a tretím stupňom terciárneho stupňa získané výsledky potvrdili, že títo muži dosahovali na Slovensku jednoznačne najvyššiu intenzitu sobášnosti. Tá bola dokonca vyššia ako na strane žien (graf č. 7).

Z grafu č. 7 je zrejmé, že v ženskej časti populácie nízku intenzitu sobášnosti nedosahovali najmenej vzdelané osoby, ale skôr ženy so stredoškolským vzdelaním bez maturity (bez výučného listu alebo s výučným listom) a tiež osoby s vyšším odborným vzdelaním. V najnižších vzdelanostných stupňoch bola sobášnosť pomerne vysoká. Platilo to nielen pre ženy so základným vzdelaním (1., 2. stupeň), ale aj stredoškolským odborným vzdelaním bez výučného listu. Pri stredoškolskom vzdelaní s maturitou môžeme identifikovať určitý pozitívny vzdelanostný gradient, keď od úplného stredoškolského odborného vzdelania s výučným listom po všeobecné stredoškolské vzdelanie pravdepodobnosť vydaja rástla. Najvyššiu hodnotu všeobecnej miery sobášnosti u žien pritom jednoznačne dosiahli osoby s prvým

stupňom vysokoškolského vzdelania. Smerom k vyšším stupňom však ich intenzita klesala a u žien s tretím stupňom terciárneho vzdelania už bola dokonca nižšia ako u osôb s najnižšími stupňami vzdelanostnej štruktúry na Slovensku.

Graf č. 7: Všeobecná čistá miera sobášnosti mužov a žien podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania na Slovensku v roku 2021

Vysvetlivky: ZŠ I. – základné vzdelanie, 1. stupeň; ZŠ II. – základné vzdelanie, 2. stupeň; SbM I. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) bez výučného listu (zaškolenie, zaučenie); SbM II. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) s výučným listom; SbM III. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) s vysvedčením o záverečnej skúške; SsM I. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) odborné (učňovské) s výučným listom; SsM II. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) odborné; SsM III. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) všeobecné; VO I. – vyššie odborné vzdelanie nadstavbové (maturita absolventov učebných odborov stredných odborných škôl); VO II. – vyššie odborné vzdelanie pomaturitné (pomaturitné kvalifikačné); VO III. – vyššie odborné vzdelanie (absolventská skúška, absolventský diplom); VŠ I. – vysokoškolské vzdelanie, 1. stupeň; VŠ II. – vysokoškolské vzdelanie, 2. stupeň; VŠ III. – vysokoškolské vzdelanie, 3. stupeň.

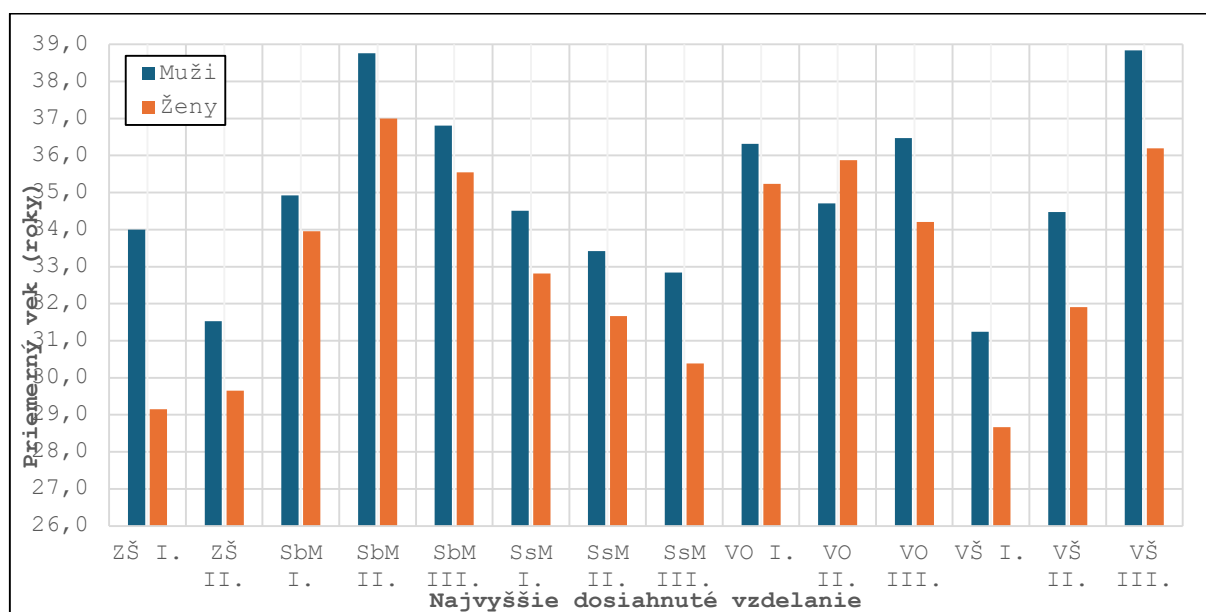
Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Časovanie vstupov do manželstva podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania sa vyznačuje niektorými špecifickými črtami. Nedá sa jednoznačne povedať, že by hodnoty priemerného veku pri sobáši boli najnižšie u osôb s najnižším vzdelaním. Platí to len čiastočne a spojené to je najmä so ženami. Rovnako neplatí ani predpoklad, že čím vyššie vzdelanie, tým neskorší sobáš. Najvyššie hodnoty priemerného veku pri sobáši síce u mužov dosahovali osoby s tretím stupňom terciárneho vzdelania, ale len o niečo nižší priemerný vek bolo možné registrovať u mužov so stredoškolským odborným vzdelaním s výučným listom. Dlho manželstvo odkladajú aj osoby so stredoškolským vzdelaním s osvedčením o záverečnej skúške či vyšším odborným vzdelaním (bez ohľadu na druh). Naopak, skorší sobáš môžeme identifikovať u mužov a žien so všeobecným stredoškolským vzdelaním či prvým stupňom vysokoškolského vzdelania. Dá sa predpokladať, že niektoré skupiny osôb najmä s nižším vzdelaním, s komplikovanejšími prechodmi vo vzdelanostných dráhach (nadstavbové, pomaturitné štúdium) ťažšie nachádzajú na sobášnom trhu svojho partnera, partnerku,

môžu sa vyznačovať nižšou atraktivitou, čo sa následne odzrkadľuje aj na celkovo vyššom priemernom veku pri sobáši.

Naopak, osoby s vyšším vzdelaním s výnimkou tretieho terciárneho stupňa, s priamočiarejšími vzdelanostnými dráhami (napr. všeobecné stredoškolské, bakalársky stupeň a pod.) sa vyznačujú skoršími sobášmi. Vysvetľujúcim faktorom môže byť aj rôzna prevalencia dlhších predmanželských súžití u menej vzdelaných osôb (Mládek & Širočková, 2004; Džambazovič & Šprocha, 2016) či potenciálne vyššie riziko rozvodu a následného opätovného vstupu do manželstva.

Graf č. 8: Priemerný vek mužov a žien pri sobáši podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania na Slovensku v roku 2021

Vysvetlivky: ZŠ I. – základné vzdelanie, 1. stupeň; ZŠ II. – základné vzdelanie, 2. stupeň; SbM I. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) bez výučného listu (zaškolenie, zaučenie); SbM II. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) s výučným listom; SbM III. – stredné odborné (učňovské) vzdelanie (bez maturity) s vysvedčením o záverečnej skúške; SsM I. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) odborné (učňovské) s výučným listom; SsM II. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) odborné; SsM III. – úplné stredné vzdelanie (s maturitou) všeobecné; VO I. – vyššie odborné vzdelanie nadstavbové (maturita absolventov učebných odborov stredných odborných škôl); VO II. – vyššie odborné vzdelanie pomaturitné (pomaturitné kvalifikačné); VO III. – vyššie odborné vzdelanie (absolventska skúška, absolventský diplom); VŠ I. – vysokoškolské vzdelanie, 1. stupeň; VŠ II. – vysokoškolské vzdelanie, 2. stupeň; VŠ III. – vysokoškolské vzdelanie, 3. stupeň.

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Ďalším dôležitým faktorom z hľadiska intenzity sobášnosti je ekonomická aktivita. Vo všeobecnosti získané výsledky ukázali, že najvyššiu intenzitu vstupu do manželstva vykazovali osoby na materskej a rodičovskej dovolenke. Dá sa predpokladať, že práve narodenie dieťaťa alebo tehotenstvo partnerky môžu predstavovať dôležitý impulz na rozhodnutie o uzavretí manželského zväzku. S pomerne výrazným odstupom druhou najvyššou intenzitou sobášnosti sa vyznačovali pracujúce osoby. V komparácii s nezamestnanými je tak zrejmé, že ich lepšia pozícia na trhu práce môže na Slovensku predstavovať významný faktor pre sobáš. V prípade nezamestnanosti sa tak dá predpokladať, že túto situáciu

vyhodnocujú obe pohlavia ako čiastočne riziková záležitosť a dlhodobý záväzok v podobe manželstva odkladajú. V spojitosti s nezamestnanými osobami však musíme ešte podotknúť, že častejšie môže ísť o mužov a ženy s nižším vzdelaním, nižšou životnou úrovňou, osoby dlhodobo vystavené nepriaznivému postaveniu na trhu práce, ktoré vo všeobecnosti nepredstavujú ideálnych životných partnerov, ako aj osoby, ktoré častejšie volia život v neformálnych párových spoložiatiach. Ešte horšia situácia z hľadiska intenzity vstupov do manželstva je u dôchodcov a žiakov a študentov stredných a vysokých škôl.

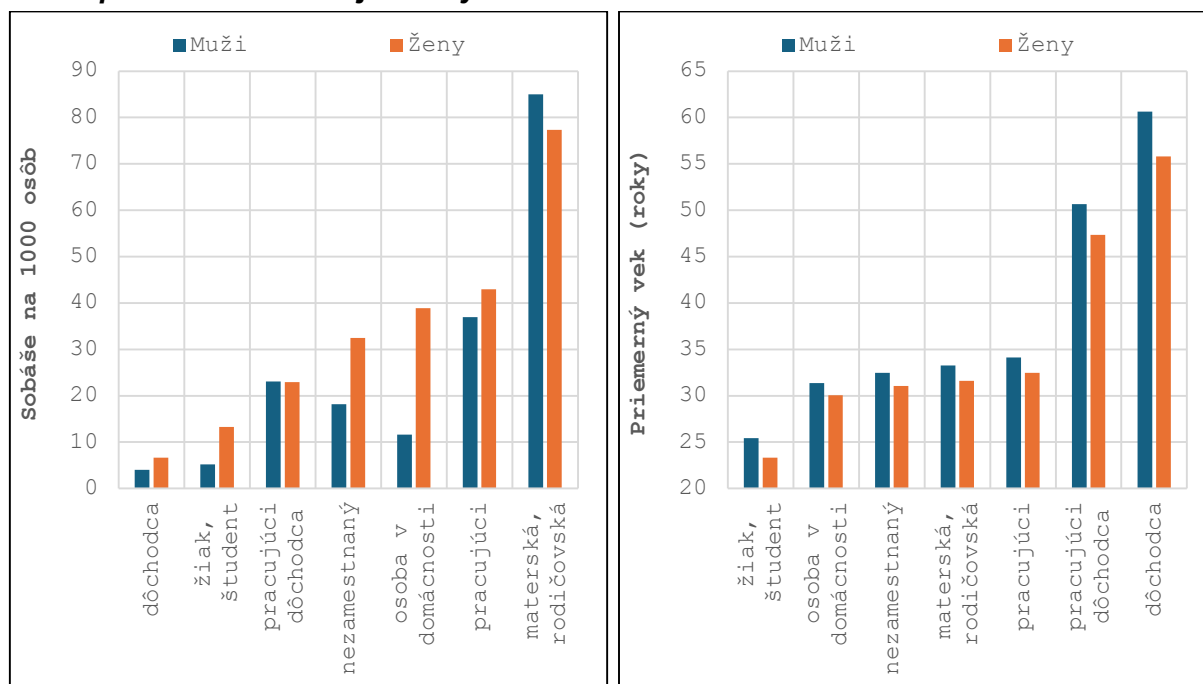
Pri prvej skupine sa dá predpokladať, že ak táto osoba je dôchodcom v mladšom veku, častejšie je to z dôvodu rôznych zdravotných komplikácií. To ich výrazne znevýhodňuje na sobášnom trhu. U starších dôchodcov je limitným faktorom už samotný vek, keďže intenzita sobášnosti vo veku nad 50 rokov je vo všeobecnosti na Slovensku veľmi nízka.

Z hľadiska nízkej sobášnosti žiakov a študentov ide o jasný prejav snáh o odloženie vstupu do manželstva až po ukončení vzdelanostnej dráhy. Práve štúdium sa vníma ako nekompatibilné s takýmito dlhodobými životnými záväzkami, pričom nerodinné prechody dostávajú prednosť pred rodinnými v časovaní životných tranzícií (Džambazovič, 2022; Potančoková, 2011, 2013).

Zaujímavá je tiež pomerne vysoká intenzita sobášnosti u žien zostávajúcich v domácnosti. Tá je pritom oveľa vyššia, ak v domácnosti zostáva muž. Dá sa preto predpokladať, že pre časť žien, ktoré sa rozhodnú zotrvať mimo pracovného trhu a starať sa o domácnosť (a pravdepodobne aj deti), je dôležité uzavrieť manželský zväzok.

V prípade, že predsa len do manželstva vstupovali muži a ženy v pozícii žiaka alebo študenta, bol ich priemerný vek pri sobáši jednoznačne najnižším spomedzi všetkých analyzovaných skupín ekonomickej aktivity. Rozdiely v časovaní medzi ďalšími skupinami však už boli výrazne menšie. U oboch pohlaví však platilo, že o niečo skôr predsa len do manželstva vstupovali osoby v domácnosti a nezamestnaní. Naopak, vyšší priemerný vek vykazovali pracujúci muži a ženy. Veľmi špecifická situácia bola u pracujúcich dôchodcov a dôchodcov. Ako sme už spomenuli, tieto osoby majú jednak celkovo výrazne nižšie šance na vstup do manželstva v mladšom veku, a ak sa aj sobášia, v priemere je to oveľa neskôr ako ostatné skupiny z pohľadu ekonomickej aktivity. Príčinou je nielen samotný problém nájsť partnera na sobášnom trhu, ale aj skutočnosť, že tieto ekonomické skupiny sú v prevažnej miere spájané predovšetkým so staršími osobami. Často pritom ide o druhý a ďalší sobáš rozvedených a ovdovených.

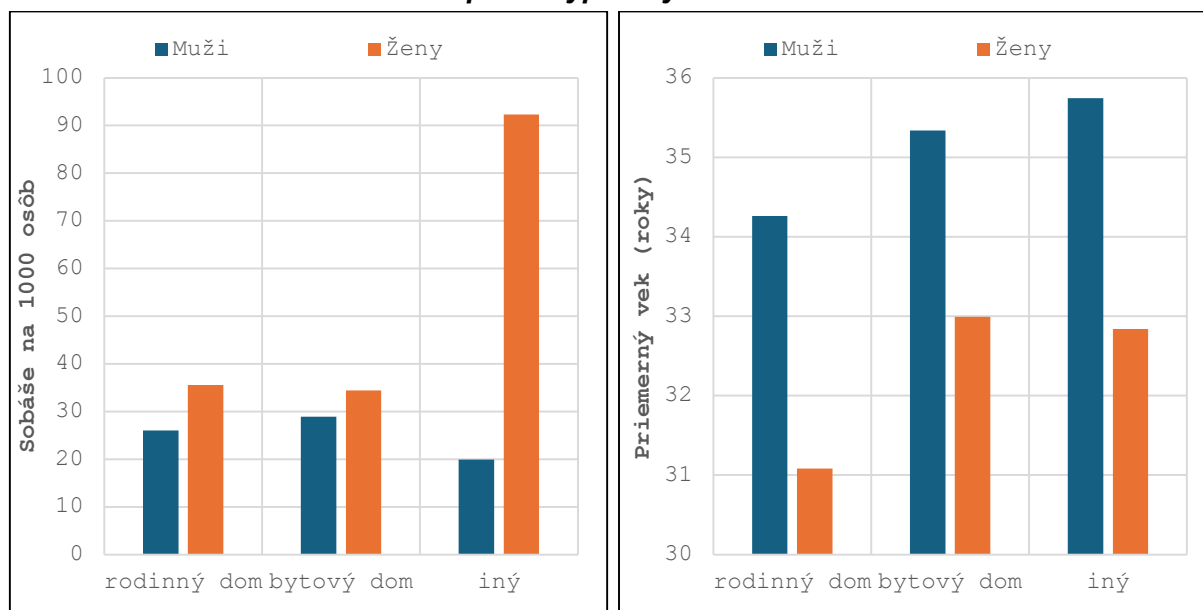
Graf č. 9 a 10: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien podľa ekonomickej aktivity na Slovensku v roku 2021

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Typ domu alebo obydľia zohrával z pohľadu intenzity sobášnosti menej významnú úlohu. Diferencie medzi dvomi najpočetnejšími skupinami – rodinný dom, bytový dom – boli u oboch pohlaví pomerne malé. Odlišná situácia bola len v združenej skupine iných typov obydľia. Sem sme zaradili všetky ostatné kategórie obydľí použité v sčítaní (napr. polyfunkčná budova, neskolaudovaný rodinný dom, núdzový objekt, fiktívny objekt a ďalšie). U mužov platilo, že ak osoby na začiatku roka 2021 bývali v tomto type obydľia, pravdepodobnosť, že vstúpia do manželstva, bola u nich najnižšia. Celkom opačná situácia bola u žien. Keďže ide aj o rôzne neštandardné typy obydľí, môžeme predpokladať, že častejšie sa týka osôb s nižším vzdelaním, s nepriaznivým postavením na trhu práce a pod. Ako však ukázali predchádzajúce výsledky, práve u týchto osôb identifikujeme pomerne významný rodový rozdiel v intenzite sobášnosti. Kým muži sa vyznačujú veľmi nízkymi mierami sobášnosti, u žien vstup do manželstva týmto nie je výraznejšie poznačený.

Graf č. 11 a 12: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien na Slovensku v roku 2021 podľa typu obydli

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Oveľa väčšie diferencie z hľadiska typu obydli zaznamenávame pri časovaní vstupu do manželstva. U oboch pohlaví sa najskôr ženía a vydávajú osoby z rodinných domov. U mužov, naopak, najdlhšie vstup do manželstva odkladajú osoby zo združenej kategórie iných obydli. V prípade žien rozdiely medzi bytovými domami a inými obydliami v načasovaní sobáša neboli veľké.

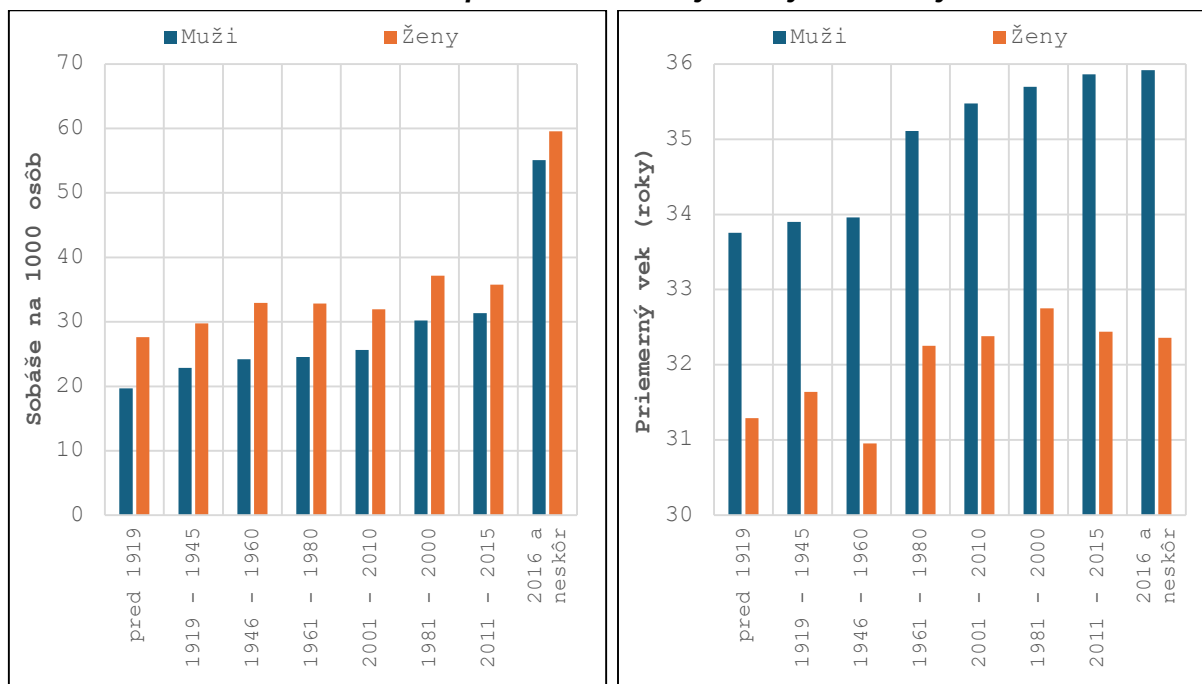
Pri určitom zovšeobecnení môžeme povedať, že vyššiu intenzitu sobášnosti dosahovali u oboch pohlaví osoby žijúce v novších obydliach. Platilo to predovšetkým pre obydli s kolaudačným rozhodnutím z roku 2016 a neskôr. Vyššia bola tiež u snúbencov z obydli z rokov 2011 – 2015. V ostatných skupinách (najmä u žien) už také výrazné diferencie nenachádzame. Z grafu č. 13 je tiež zrejmé, že najhoršia situácia z pohľadu úrovne vstupov do manželstva panovala u osôb žijúcich v obydliach s kolaudačným rozhodnutím pochádzajúcim pred roka 1919 a z obdobia rokov 1919 – 1945.

Zaujímavou je skutočnosť, že osoby (najmä muži) žijúce v týchto starších obydliach sa sobášili výrazne skôr, ako to bolo u ženíchov (a čiastočne aj neviest) žijúcich v novších a najnovších obydliach (graf č. 14). Opätovne môžeme predpokladať, že v staršom bytovom a domovom fonde žijú častejšie osoby s nižším vzdelaním, s problematickým postavením na trhu práce. To sa najmä u mužov prejavuje v nižšej sobášnosti, ako aj v skoršom vstupe do manželstva.

Okrem obdobia výstavby pre kvalitu bytových podmienok a tým aj samotnú intenzitu a časovanie sobášnosti mohla byť dôležitým faktorom aj veľkosť obydli. Prvým prístupom, ktorý nám umožňuje tento aspekt empiricky uchopiť, je analýza sobášnosti z pohľadu počtu obytných miestností. Ako ukazujú získané výsledky, najvyššiu sobášnosť na strane mužov dosahovali osoby žijúce v obydliach s dvomi obytnými miestnosťami. S vyšším počtom miestností intenzita vstupu do manželstva mierne klesala. Jednoznačne najnižšia bola u mužov žijúcich v obydliach len s jednou obytňou miestnosťou. To môžeme identifikovať aj u žien. V ich prípade však diferencie

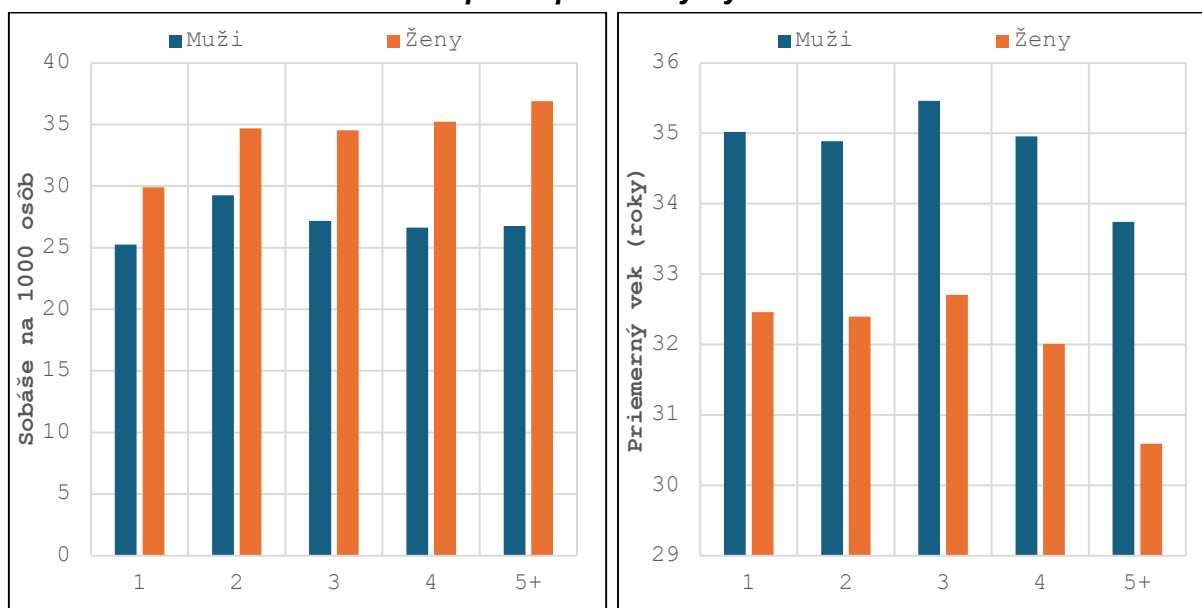
v porovnaní s osobami žijúcimi v obydliach s dvomi až štyrmi obytnými miestnosťami boli zanedbateľné. Na druhej strane najvyššiu intenzitu sobášnosti nachádzame u žien žijúcich v obydliach s päť a viacobytnými miestnosťami. Tie pritom patrili tiež do skupiny, v ktorej muži i ženy vstupovali do manželstva najskôr. Pri ostatných typoch už výraznejšie diferencie v načasovaní sobášov neidentifikujeme.

Graf č. 13 a 14: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien na Slovensku v roku 2021 podľa obdobia výstavby domu/obydlia

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Graf č. 15 a 16: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien na Slovensku v roku 2021 podľa počtu obytných miestností

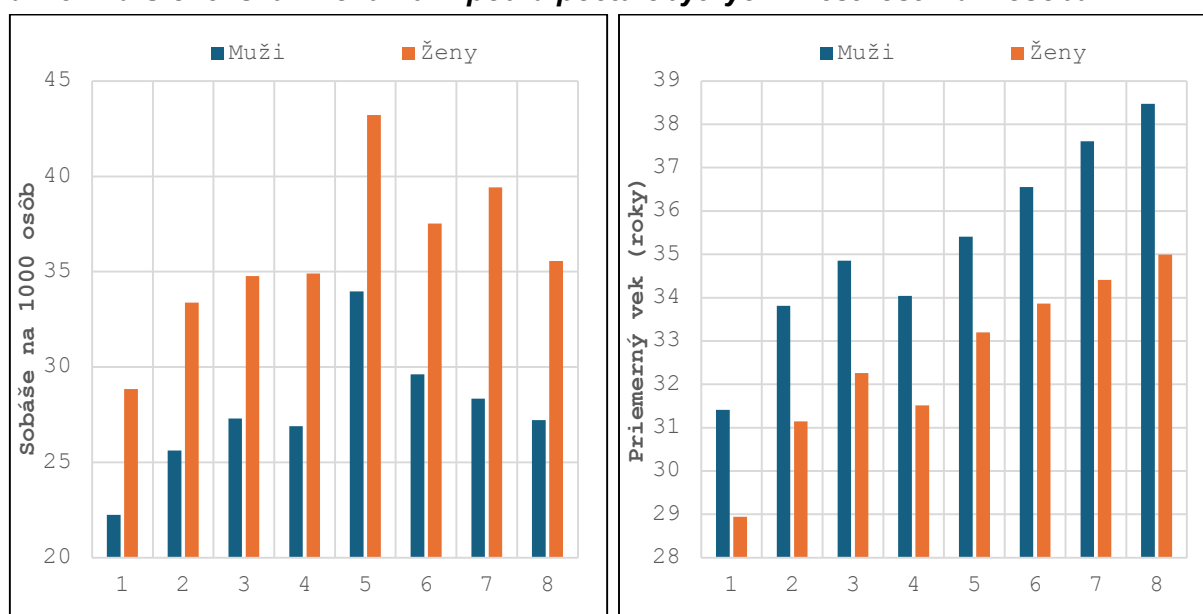

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Hustotu obývanosti môžeme vyjadriť aj počtom obytných miestností pripadajúcich na jednu osobu v danom obydli. Z grafu č. 17 je zrejmé, že s rastúcim počtom obytných miestností na osobu narastala sobášnosť u oboch pohlaví. Platilo to však len do určitej kategórie (1,5 – 2,0 obytnej miestnosti na obyvateľa). Po prekročení tejto úrovne pozorujeme opätovne miernu redukciu intenzity, a to najmä na strane mužov. Vo všeobecnosti by sme tak mohli povedať, že v prípade vysokej i nízkej hustoty osôb v obydli je sobášnosť u oboch pohlaví nižšia. Môžeme predpokladať, že ide o ženy a najmä mužov na oboch spektrách spoločenského rebríčka. Na jednej strane o osoby s veľmi nízkym vzdelaním, negatívnym postavením na trhu práce, žijúce v preplnených bytoch, ktoré častejšie inklinujú k neformálnym párovým zväzkom. Na druhej strane pravdepodobne stoja osoby s vyšším sociálnym, kultúrnym a ekonomickým kapitálom, u ktorých je tiež uzavretie manželstva menej častým javom. Do úvahy pripadajú aj osamelé žijúce osoby, ktoré programovo (možno dočasne) volia túto životnú stratégiu.

Početnosť obytných miestností na jednu osobu predstavovala dôležitý faktor aj z hľadiska časovania vstupu do manželstva. Jednoznačne však podľa grafu č. 18 platilo, že čím bola vyššia hustota obývanosti obydli, tým nižší bol priemerný vek osôb pri sobáši a naopak.

Graf č. 17 a 18: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien na Slovensku v roku 2021 podľa počtu obytných miestností na 1 osobu

Vysvetlivky: 1 – menej ako 0,5 obytnej miestnosti na obyvateľa; 2 – 0,5 až menej ako 1,0 obytnej miestnosti na obyvateľa; 3 – 1,0 až menej ako 1,25 obytnej miestnosti na obyvateľa; 4 – 1,25 až menej ako 1,5 obytnej miestnosti na obyvateľa; 5 – 1,5 až menej ako 2,0 obytnej miestnosti na obyvateľa; 6 – 2,0 až menej ako 2,5 obytnej miestnosti na obyvateľa; 7 – 2,5 až menej ako 3,0 obytnej miestnosti na obyvateľa; 8 – 3,0 obytnej miestnosti na obyvateľa a viac.

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

Niektoré zaujímavé výsledky prinieslo aj prepojenie záznamov o sobášoch na Slovensku z roku 2021 s vybranými infraštruktúrnymi charakteristikami domu (obydli), resp. bytu, v ktorom snúbenci žili na začiatku tohto roka podľa výsledkov SODB 2021. Z hľadiska intenzity sobášnosti platilo, že najnižšiu úroveň vstupov do manželstva vykazovali osoby v obydliach bez vodovodnej prípojky a kanalizácie. Obdobne

negatívny vplyv môžeme pozorovať aj v kategórii bytov bez vodovodu alebo s vodovodom mimo bytu, bez záchoda či kúpeľne, resp. nachádzajúcich sa mimo bytu. Naopak, existencia prípojky vplývala na intenzitu sobášnosti len v minimálnej miere (porov. tab.). S nižšou kvalitou domového a bytového fondu sa pritom viazal aspekt v priemere skoršieho vstupu do manželstva.

Tab.: Všeobecná čistá miera sobášnosti a priemerný vek pri sobáši mužov a žien na Slovensku v roku 2021 podľa druhu vybranej infraštruktúry obydľia

Druh infraštruktúry	Sobáše na 1000 nevydatých osôb		Priemerný vek (roky)	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
<i>Typ vodovodu</i>				
v dome – z verejnej siete	27,3	34,8	35,1	32,3
v dome – vlastná	24,9	34,8	33,7	30,6
mimo domu – z verejnej siete	29,0	36,3	34,5	31,7
mimo domu – vlastná	28,3	35,9	31,4	28,4
bez prípojky	20,8	25,6	28,4	26,3
<i>Typ kanalizácie</i>				
septik, žumpa	25,5	35,3	34,2	31,1
kanalizačná sieť	28,1	35,1	35,1	32,4
domáca čistička odpadových vôd	25,0	33,8	34,7	31,9
bez kanalizácie	20,9	25,7	29,8	27,3
<i>Plynová prípojka</i>				
Áno	26,9	34,4	35,3	32,5
Nie	27,8	36,1	33,1	30,4
<i>Zásobovanie vodou</i>				
v byte zo spoločného zdroja	27,6	35,1	35,0	32,3
v byte z vlastného zdroja	25,3	35,1	33,7	30,6
mimo bytu	19,7	27,2	32,9	28,1
bez vodovodu	21,2	25,8	28,4	26,2
<i>Splachovací záchod</i>				
v byte	27,5	35,3	34,9	32,1
mimo bytu	17,3	25,5	33,5	30,0
bez záchoda	20,9	25,7	29,0	27,1
<i>Kúpeľňa</i>				
v byte	27,5	35,2	34,9	32,1
mimo bytu	11,4	25,6	36,3	30,6
bez kúpeľne	20,4	26,1	29,6	27,1

Zdroj údajov: ŠÚ SR Obyv 1-12, SODB 2021; výpočty autora

ZÁVER

Analýza sobášnosti z hľadiska intenzity a časovania pre vybrané diferenciačné štruktúrne premenné potvrdila existenciu určitých rozdielov v sobášnom správaní mužov a žien na Slovensku. Testované pritom boli niektoré nové potenciálne determinanty, ktoré v intercenzálnom období nie je možné analyzovať.

Ukázalo sa, že narodenie dieťaťa predstavuje najmä u mužov dôležitý aspekt pre nárast sobášnosti. U žien vyššiu sobášnosť dosahovali pritom aj bezdetné osoby. Najskôr do manželstva vstupovali osoby, ktoré na začiatku roka 2021 nemali žiadne dieťa, pričom s rastúcim počtom detí u oboch pohlaví rástol aj priemerný vek pri sobáši.

Potvrdila sa tiež nižšia sobášnosť u osôb bez vyznania a ich neskoršie časovanie manželstiev. Opačná situácia pritom bola najmä u pravoslávnych a gréckokatolíkov. Materinský jazyk sa ako výraznejší diferenciačný faktor neprejavil. Väčšie rozdiely sa medzi najpočetnejšími skupinami spájali len s osobami s rómskym materinským jazykom, keďže tie dosahovali nielen najnižšiu sobášnosť, ale aj priemerný vek.

Dôležitým diferenciačným znakom bolo tiež vzdelanie snúbencov. Najmä u mužov platilo, že najmenej vzdelané osoby mali najnižšiu úroveň sobášnosti, a naopak, najvyššie šance na sobáš dosahovali muži s vysokoškolským vzdelaním (najmä 3. stupňa). Z hľadiska časovania neskôr do manželstva vstupujú najmä osoby so stredoškolským vzdelaním bez maturity, s vyšším odborným a tiež tretím stupňom terciárneho vzdelania. Skoršie sa, naopak, sobášili muži a ženy so základným vzdelaním a prvým stupňom vysokoškolského vzdelania.

Z pohľadu ekonomického statusu najnižšiu sobášnosť vykazovali dôchodcovia a študujúce osoby, kým muži a ženy na materskej a rodičovskej dovolenke vstupovali do manželstva s najvyššou intenzitou. V ostatných ekonomických skupinách už väčšie diferencie nenachádzame, aj keď predsa len o niečo vyššiu sobášnosť sme registrovali u pracujúcich ako u nezamestnaných. Dôchodcovia sa vyznačovali pritom pomerne logicky najvyšším priemerným vekom pri sobáši, kým žiaci a študenti (ak vôbec vstúpili do manželstva) dosahovali najnižšie hodnoty ukazovateľa časovania.

Typ obydla bol výraznejším diferenciačným faktorom najmä v spojitosti s priemerným vekom pri sobáši. Podľa získaných výsledkov o niečo skôr vstupovali do manželstva muži i ženy žijúci na začiatku roka 2021 v rodinných domoch. Pomerne dôležité diferencie boli identifikované aj v kontexte kvalitatívnych ukazovateľov bývania. Najmä nedostupnosť niektorej infraštruktúry (napr. vodovod, kanalizácia) či vybavenia domácností (splachovací záchod, kúpeľňa) indikujú síce skorší vstup do manželstva, ale celkovo nižšiu intenzitu sobášnosti u oboch pohlaví.

Získané výsledky potvrdili, že na proces sobášnosti z hľadiska intenzity a časovania môžu vplývať aj niektoré na Slovensku doteraz neidentifikované a neanalyzované determinanty. Preto ďalší výskum v tejto oblasti je viac ako žiaduci najmä v spojitosti s nastavením prípadných opatrení smerujúcich k podpore rodinného a sobášneho správania mladých osôb. Práve zohľadnenie týchto diferencií a celkovo výrazne heterogénneho sobášneho správania z hľadiska kultúrnych, socioekonomických faktorov či bytových podmienok pri ich tvorbe by mohla zvýšiť ich adresnosť a efektivitu. Znalosť uvedených rozdielov by tiež mohla predstavovať dôležitý vstup

v oblasti plánovania výstavby, zlepšovania a najmä zvyšovania kvality bytového fondu a súčasne by tieto rozdiely mohli (mali) byť zohľadňované pri vysvetľovaní regionálnych diferenciácií z pohľadu rodinného a reprodukčného správania na Slovensku a s tým prepojených verejných opatrení, a to nielen na národnej, ale aj regionálnej či dokonca lokálnej úrovni.

LITERATÚRA

- Bleha, B., Bačík, V. & Vaňo, B. (Eds.) (2014). *Demografický atlas Slovenskej republiky*. GeoGrafika.
- Džambazovič, R. (2022). *Dospievanie na Slovensku. Prechod do dospelosti zo sociologickej perspektívy*. Univerzita Komenského v Bratislave.
- Džambazovič, R. & Šprocha, B. (2016). Kto žije v kohabitáciách na Slovensku? Intenzita vytvárania a charakteristiky kohabitujúcich osôb podľa výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. *Sociológia*, 49(4), 396-404.
- Eriksen, M. (2010). Homeownership subsidies and the marriage decisions of low-income households. *Regional Science and Urban Economics*, 40(6), 490-497. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2010.06.004>
- Grinstein-Weiss, M., Manturuk, K., Guo, S., Charles, P., & Key, C. (2014). The Impact of homeownership on marriage and divorce: Evidence from Propensity score matching. *Social Work Research*, 38(2), 73-90. <https://doi.org/10.1093/swr/svu016>
- Hu, M. & Wang, X. (2020). Homeownership and household formation: no homeownership, no marriage? *Journal of Housing and the Built Environment*, 35, 763-781. <https://doi.org/10.1007/s10901-019-09724-5>
- Ivančíková, Ľ. & Podmanická, Z. (Eds.). (2023). *Rodinné správanie populácie Slovenska*. Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Jurčová, D., Mészáros, J., Pilinská, V., Potančoková, M. & Šprocha, B. (2010). *Populačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky 2009*. Infostat.
- Liefbroer, A. C. & Corijn, M. (1999). Who, what, where and when? Specifying the impact of educational attainment and labour force participation on family formation. *European Journal of Population*, 15, 45-75. <https://doi.org/10.1023/A:1006137104191>
- Liefbroer, A. C. & Rijken, A. J. (2019). The Association Between Christianity and Marriage Attitudes in Europe. Does Religious Context Matter? *European Sociological Review*, 35(3), 363-379. <https://doi.org/10.1093/esr/jcz014>
- Mládek, J & Širočková, J. (2004). Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvateľstva Slovenska. *Sociológia*, 36(5), 423-454.
- Potančoková, M. (2011). Zmena reprodukčného správania populácie Slovenska po roku 1989: trendy, príčiny a dôsledky. In M. Piscová (Ed.). *Desaťročia premien slovenskej spoločnosti* (pp. 144-163). VEDA.
- Potančoková, M. (2013). Rodina a životné dráhy mladých dospelých. In V. Krivý (Ed.). *Ako sa mení slovenská spoločnosť* (pp. 89-127). IRIS.
- Raley, K. & Sweeney, M. (2009). Explaining Race and Ethnic Variation in Marriage: Directions for Future Research. *Race and Social Problems*, 1, 132-142. <https://doi.org/10.1007/s12552-009-9013-3>
- Raley, R. K., Durden, T. E. & Wildsmith, E. (2004). Understanding Mexican American marriage patterns using a life course approach. *Social Science Quarterly*, 85(4), 872-890. <https://doi.org/10.1111/j.0038-4941.2004.00249.x>
- Rijken, A. J. & Liefbroer, A. C. (2016). Differences in family norms for men and women across Europe. *Journal of Marriage and Family*, 78, 1097-1113. <https://doi.org/10.1111/jomf.12310>

- Schoen, R., Landale, N. S., Daniels, K. & Cheng, Y.-H. A. (2009). Social background differences in early family behavior. *Journal of Marriage and Family*, 71(2), 384-395. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00606.x>
- Šprocha, B. (2016). Transformácia sobášnosti slobodných v Českej a Slovenskej republike v prierezo- a kohortnom pohľade. *Demografie*, 58(3), 230-248.
- Šprocha, B. & Ďurček, P. (2017). *Rómovia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980 – 2011*. Infostat.
- Šprocha, B. & Potančoková, M. (2010). *Vzdelanie ako diferenčný faktor reprodukčného správania*. Infostat.
- Šprocha, B. & Tišliar, P. (2016). *Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia*. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z.
- Šprocha, B. & Tišliar, P. (2019). *Najvyššie dosiahnuté vzdelanie a jeho vplyv na transformujúce sa rodinné a reprodukčné správanie žien na Slovensku*. Prognostický ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV.
- Šprocha, B., Bleha, B., Garajová, B., Pilinská, V., Mészáros, J. & Vaňo, B. (2019). *Populačný vývoj v krajo- a okresoch Slovenska od začiatku 21. storočia*. Infostat.
- Šprocha, B., Bleha, B., Pilinská, V. & Vaňo, B. (2022). *Populačný vývoj Slovenska v prierezo- a kohortnom pohľade*. Infostat.
- Vaňo, B., Jurčová, D., Mészáros, J., Srb, V., Velická, M. & Žirko, M. (2001). *Obyvateľstvo Slovenska 1945 – 2000*. Infostat.
- Zeman, K. (2007). *Transition of nuptiality and fertility onset in the Czech Republic since the 1990s: the role of women's education and its expansion*. MPIDR Working Paper WP-2007-017. Max Planck Institute for Demographic Research. <https://doi.org/10.4054/MPIDR-WP-2007-017>

RESUMÉ

Možnosť prepojenia výsledkov Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 s údajmi o uzavretých manželstvách v roku 2021 výrazným spôsobom rozšírili možnosti diferenčnej analýzy procesu sobášnosti. Analyzovaná pritom bola nielen intenzita sobášnosti, ale aj časovanie tohto procesu. Hlavným cieľom príspevku bolo odpovedať na otázku, či vzdelanie, materinský jazyk, náboženské vyznanie, súčasný ekonomický status, ako aj vybrané bytové podmienky ovplyvňujú úroveň sobášnosti a vekové rozloženie uzavretých manželských zväzkov na Slovensku.

Získané výsledky potvrdili, že v populácii mužov a žien existovali pomerne významné rozdiely v intenzite a časovaní vstupov do manželstva v spojitosti s niektorými diferenčnými faktormi. Ukázalo sa, že u oboch pohlaví najvyššiu intenzitu vstupov do manželstva majú osoby, ktorým sa už narodilo jedno dieťa. Prítomnosť dieťaťa pritom bola významnejším faktorom pri uzavretí manželstva na strane mužov ako žien. Z hľadiska časovania platilo bez ohľadu na pohlavie, že najskôr sa sobášia bezdetné osoby a s rastúcim počtom detí sa zvyšuje aj priemerný vek pri sobáši.

Dôležitým faktorom sobášnosti na Slovensku je tiež náboženské vyznanie. Najnižšiu intenzitu sobášnosti a súčasne najvyšší priemerný vek pri sobáši identifikujeme u mužov a žien bez vyznania. Aj medzi jednotlivými konfesiami pritom existovali určité rozdiely, pričom o niečo väčšie boli na strane žien. Najskôr a s najvyššou intenzitou do manželstva vstupovali osoby s pravoslávny- a gréckokatolíckym vierovyznaním, kým opačná situácia bola registrovaná u evanjelikov a kalvínov.

Materinský jazyk ako diferenčiacny faktor zohráva z oboch analyzovaných pohľadov len pomerne malú úlohu. Určité diferencie bolo možné pozorovať len v súvislosti s osobami s rómskym materinským jazykom. S nimi sa spája jednak skorší vstup do manželstva, ale súčasne aj pomerne nízka sobášnosť.

Vzdelanie patrí k tradičným diferenciačným znakom rodinného a reprodukčného správania. Potvrdili to aj výsledky našej analýzy. Vo všeobecnosti vyššiu sobášnosť pozorujeme u žien s vysokoškolským vzdelaním (najmä 1. stupňa) a stredoškolským vzdelaním s maturitou (všeobecné). Okrem toho nadpriemernú sobášnosť mali aj ženy s najnižším vzdelaním (základné a stredoškolské bez maturity). U mužov sa vyššia sobášnosť, naopak, spája predovšetkým s vysokoškolským vzdelaním, a to najmä s osobami s druhým a tretím stupňom terciárneho vzdelania. Najmenej vzdelaní muži sa vyznačovali jednou z najnižších úrovní sobášnosti.

Špecifický je aj vplyv vzdelania na časovanie uzavretých manželstiev. Neskôr do manželstva vstupujú najmä osoby so stredoškolským vzdelaním bez maturity, vyšším odborným vzdelaním a tiež tretím stupňom terciárneho vzdelania. Skoršie sa, naopak, sobášili muži a ženy so základným vzdelaním aj prvým stupňom vysokoškolského vzdelania. Najnižšie šance na vstup do manželstva majú podľa našich výsledkov dôchodcovia a študujúce osoby. Platí pritom, že o niečo vyššiu sobášnosť dosahovali pracujúci muži a ženy v porovnaní s nezamestnanými. Jednoznačne najvyššiu úroveň sobášnosti vykazovala skupina osôb na materskej alebo rodičovskej dovolenke. Určité rozdiely bolo možné identifikovať aj z hľadiska časovania vstupu do manželstva. Najvyšší priemerný vek dosahovali dôchodcovia a naopak, najnižší študujúce osoby. Medzi ostatnými skupinami osôb podľa ekonomického statusu už také výrazné diferencie nenachádzame.

Typ obydľia sa na sobášnosti odzrkadlil najmä v spojitosti s časovaním sobášov. O niečo skôr vstupujú do manželstva muži i ženy z rodinných domov. Z hľadiska kvalitatívnych ukazovateľov bytových podmienok sa ukázalo, že vo všeobecnosti osoby zo starších obydľí, s problematickou dostupnosťou niektorých inžinierskych sietí (vodovod, kanalizácia) či nižšou mierou vybavenosti bytu (splachovací záchod, kúpeľňa) síce vstupovali do manželstva o niečo skôr, ale ich intenzita bola celkovo nižšia, a to u oboch pohlaví.

RESUME

The possibility of linking the results of the 2021 Population and Housing Census with data on marriages concluded in 2021 significantly increased the possibilities of differential analysis of the marriage process. Not only the intensity of marriage was analysed, but also the timing of this process. The paper's main goal was to answer whether education, mother tongue, religious belief, current economic status, and selected housing conditions affect the level of marriage and the age distribution of marriages concluded in Slovakia.

The obtained results confirmed relatively significant differences in the intensity and timing of marriages in the male and female populations in connection with some differentiating factors. It turned out that in both sexes, the highest intensity of marriages is observed in persons who have already had one child. The presence of a child was a more significant factor for marriage among men than women. In terms of timing, regardless of gender, it was confirmed that childless people get married first, and with the increasing number of children, the average age at marriage also increases.

An essential factor in nuptiality in Slovakia is also religious belief. The lowest intensity of marriage rate and, at the same time, the highest mean age at marriage were identified among men and women without religious belief. There were also specific differences between individual confessions, with slightly more significant differences on the side of women. People with Orthodox and Greek Catholic belief entered into marriage first and with the highest intensity, while the opposite situation was registered among Evangelicals and Calvinists.

Mother tongue as a differentiating factor plays only a relatively minor role in both analysed perspectives. Certain differences could be observed only in connection with people with Romani's mother tongue. They are associated with both early entry into marriages and relatively low nuptiality.

Education is one of the traditional distinguishing features of family and reproductive behaviour. This was also confirmed by the results of our analysis. Generally, we observe a higher marriage rate among women with higher education (especially 1st level) and secondary education with a high school diploma (general). In addition, above-average marriage rates were also observed among women with the lowest education (elementary and secondary education without a high school diploma). On the other hand, in men, higher marriage rates are associated primarily with higher education, especially with persons with the second and third levels of tertiary education. The least educated men were characterised by one of the lowest marriage rates.

The impact of education on the timing of marriages is also specific. Persons with secondary education without a high school diploma, higher vocational education, and the third level of tertiary education enter into marriage later. On the contrary, men and women with primary education and the first level of higher education married earlier. According to our results, pensioners and students have the lowest chances of getting married. Although, employed men and women achieved a slightly higher marriage rate than the unemployed. The people on maternity or parental leave clearly showed the highest marriage rate. Certain differences could also be identified in terms of the timing of marriage. Pensioners achieved the highest average age, and students the lowest. We do not find such significant differences among other groups of people according to economic status.

The type of dwelling was reflected in the marriage rate mainly in connection with the timing of marriages. Men and women living in family houses get married somewhat earlier. In terms of qualitative indicators of housing conditions, it turned out that, in general, people from older dwellings with problematic accessibility of some engineering networks (water supply, sewage) or a lower level of apartment amenities (flush toilet, bathroom) entered into marriage somewhat earlier. However, overall their intensity was lower for both sexes.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Doc. RNDr. PhDr. Branislav Šprocha, PhD., absolvoval magisterské štúdium na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe v odbore demografia a geodemografia (2006). V roku 2011 ukončil doktorandské štúdium v programe demografia a v roku 2021 sa na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave habilitoval v odbore humánna geografia. Od roku 2007 je vedeckovýskumným pracovníkom Výskumného demografického centra pri INFOSTAT-e a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Centra spoločenských a psychologických vied SAV. V roku 2015 sa stal vedúcim Výskumného demografického centra. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku rodinného a reprodukčného správania a ich vplyvu na spoločnosť. Okrem toho sa zameriava na analýzu vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a otázky konštrukcie populačných prognóz.

KONTAKT

branislav.sprocha@gmail.com